

УДК 746.3.031.2(477)

Нікішенко Ю.І.

ОБРЯДОВО-МІФОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ ПОБУТУВАННЯ ВИШИВКИ НА ОДЯЗІ

Стаття присвячена побутуванню вишивки в різних її аспектах (процес вишивання, вишивка як знак, вишитий предмет) в традиційно-побутовій культурі українців. Розглядаються функції вишивки та вишитих предметів у сакральній сфері традиційно-побутової культури, зокрема - в обрядовому фольклорі, віруваннях, пов'язаних з язичництвом та християнством, тощо. Виводиться характеристика вишивання-обряду, вишивання-дійства, що повертає нас до давнього логічного ряду "людина - нитка / голка - доля", відображеного через специфіку української культурної традиції.

Якщо звернутися до фольклорних джерел, то одразу стане зрозумілим, що побутування вишитих предметів, їх знаковість та процес виготовлення не завжди були сферою суто побутовою, утилітарною або ж суспільною. Це стосується і одягу, оскільки він належав до тих речей, які входили до життєвого простору людини, безпосередньо контактували з її тілом, а, отже, від того, як виготовлено одяг, з якою метою, залежало його використання, а, можливо, і доля людини. Згадки про вишивання та використання вишитих предметів, а також про орнаменти вишивок ми можемо зустріти в календарно-обрядовому фольклорі, казках, народних віруваннях. Можна сказати, що це - ті перевтілення, яких зазнала сакральна сфера народного світогляду, коли видозмінені відгомони колишніх реальних вірувань залишились у вигляді казок та обрядових пісень. Характерно, що до сфери сакрального не потрапили тканини, орнаментовані фабричним способом, куповані. Виняток можуть становити для української традиції куповані хустки у весільній та поховальній обрядності.

У процесі аналізу світоглядно-обрядових аспектів побутування вишитих предметів і, зокрема - одягу, виділяються такі напрями:

1) функціонування предмета; вишивка згадується, але відіграє другорядну роль, головна увага приділяється речі та її призначенню;

2) функціонування вишивки; в даному випадку сам предмет сприймається вже як певна данність, головну роль відіграє орнамент;

3) сам процес вишивання; в даному випадку вся увага зосереджена саме на ньому, безвідносно до того, що саме вишивають і яким орнаментом, або ж вишивання поєднує характеристики всіх наведених вище груп.

Окремо можна виділити комплекс вірувань, пов'язаний з предметами, що супроводжують вишивання (це, власне, знаряддя праці - голки, ножиці), з матеріалом, на якому та яким вишивають (тканина і нитки), а також із тими роботами і предметами, які співвідносяться з виготовленням цих матеріалів.

У родинно-побутових обрядах (а іноді в "нетрадиційній медицині" та різних способах ворожіння) дуже часто використовується сорочка. В родильних обрядах - це загортання дитини в стару сорочку, частіше - батькову; іноді, залежно від статі дитини, в батькову або в материну [1]. У росіян зафіксовано ще одну традицію: якщо хочуть, щоб і надалі народжувалися хлопчики, послід (плаценту) треба закопати, загорнувши її в клапоть чоловічої сорочки [2]. Особливу специфіку мав і смертний одяг. У народній медицині бачимо приклади асоціації одягу з людським тілом та варіанти заміни людини одягом [3]. Нитки, тканина, вироби з них фігурують у міфологічних сюжетах і фольклорі різних народів. Згадаймо, наприклад, відомий міф про нитку Аріадни чи трьох богинь парок, від веретена та ножиць яких залежали людські життя. Можливо, у слов'янському фольклорі ми не знайдемо прямих аналогій цим сюжетам, але

натомість в обрядових піснях та чарівних казках слов'янського світу існують усталені сюжетні мотиви, пов'язані як із вишитими речами, так і з процесом вишивання. Чим були саме вишивання, вміння вишивати і самі вишиті речі для наших далеких пращурів, коли пошана до вишивки, як і сама вишивка, настільки вкоренились у народній традиції, що вишивка, перетерпівши стільки змін в малюнках та назвах орнаментів, техніці виконання, все ж збереглась в українській культурній традиції?

Вишивані речі здавна широко використовувалися українцями в календарній та сімейно-побутовій обрядовості. Так, в родинних обрядах, зокрема -весільних та поховальних, велике значення мали рушники. З подавання рушників (ознаки того, що "молода" згодна вийти заміж), власне, весілля й починалося. Рушник використовувався замість пояса у весільному вбранні нареченої [4]; на рушник ставали молоді під час батьківського благословення. Весільний рушник прив'язували до руки дівчини, коли її ховали неодруженою [5]. Вишитими рушниками перев'язували хрести на кладовищах, на рушниках спускали домовину у могилу. Вишиті рушники в побуті поділені на "кілкові" та "божникові" - тобто, вжиткові та для прикрашання домашніх ікон. В побутовій обрядовості використовувались і вишиті хустки - як у весільній, так і в поховальній (вишиту хустинку клали в домовину близьким померлим, або закривали нею обличчя небіжчика) [6].

Сорочка в українських народних віруваннях також має чарівну силу, починаючи з чисто казкових мотивів і закінчуючи побутовою обрядністю.

Щодо календарних обрядів, то тут використання вишитих речей прослідковується не настільки чітко, як в побутових обрядах, і говорити про, наприклад, одяг суто ритуального призначення можна лише стосовно свята Івана Купала та Зелених свят, що йому передують. Це - так званий період русалій, обрядів, пов'язаних з молінням про врожай і воду. Про давність цих обрядів та пов'язаного з ними одягу свідчать ритуальні браслети-наручі, призначені для русальних дійств, із зображеннями людей в ритуальних костюмах [7]. Традиції готувати до свята Трійці особливий одяг зберігається в Україні подекуди і в наш час. Це потверджує традиція, що існує в буко-

винському селі на свято Трійці чоловікам одягати до церкви білі полотняні штани (так звані пуркениці), вишиті внизу мережкою, і таку ж сорочку, вишиту біля коміра, рукавів і внизу [8]. Аналогічну традицію зафіксовано і в російсько-українського населення Киргизії [9]. У росіян зберігся звичай виготовляти для періоду косовиці та жнив спеціальні сорочки: покосниці, сінокосниці, сорочки-подільниці (щоб жати) із специфічною вишивкою [10].

Якщо самі вишиті речі мали для людини велике значення, то і вишивання як процес, і вишивка як певна символічно-знакова система повинні були відігравати важливу роль у світоглядному аспекті традиційної культури. Підтвердження цьому знаходимо у фольклорі українців та їх слов'янських сусідів, а також у віруваннях, пов'язаних з вишивкою як дійством. Якщо сьогодні записи найдавніших за походженням східнослов'янських пісень - це, по суті, антологія нашої найдавнішої поезії, наріжний камінь вітчизняної культури і красномовне свідчення високого художньо-філософського мислення наших предків, то в своєму первісному вигляді це був набір сакральних текстів, невіддільних від календарної і родинної обрядовості, від ритуально освяченої трудової діяльності людини [11]. Власне, явище, яке ми загалом називаємо фольклором, у глибинній своїй основі складається з реальних обрядових дій, що існували в історичній дійсності і трансформувались, увійшли до родових переказів, міфів, казок, набули символічно-метафоричного вираження в обрядових піснях та мотивах орнаменту [12].

Отже, спробуємо, звернувшись до обрядового фольклору та казок, з'ясувати - чим був акт вишивання для наших пращурів і що саме пов'язувалося з вишивкою, орнаментом і з вишитими речами в обрядових дійствах.

У казках вишиті речі - сорочки, хустки, рушники - мають різні функції. Це може бути чарівна сорочка, що виконує будь-яке бажання людини (литовська народна казка "Парубок і гадюка") [13], або ж заклата сорочка, що перетворює людину на тварину [14]. Нарешті, це чарівні хустки та рушники, що перетворюються на річку, озеро, місток, переносять людину у будь-яке місце, позбавляють її пам'яті. Ці чарівні мотиви часто зустрічаються не лише в казках українців, але й в росіян та білорусів. Цей сюжет характерний

для казкового епосу різних народів і Європи, і Азії, що свідчить про його давність та популярність.

Загалом, коли проаналізувати сюжети, в яких проявляється чарівна сила вишитих речей, то ми побачимо, що часто всі вони так чи інакше пов'язані з перехідним станом чи обрядами переходу, або ж їх символікою. Найбільше в казках функцій переходу асоціюється з рушником, хустинкою, процесом їх вишивання. Варіанти переходу можуть бути різними. Це, по-перше, сюжет з перетворенням рушника (рідше хустинки) на річку чи озеро (іноді, ріка - вогняна). Річка в народній уяві стало асоціювалася з межею між "тим" і "цим" світом (варіант вогняної ріки може вказувати на вододіл між надземним та підземним світами). Рікою герой намагається відгородитися від нечистої сили, Змія, інших проявів потойбічного, ця спроба, як правило, остання і саме вона виявляється успішною. Інший варіант сюжету - це мотив чарівного рушника (хустки), що перетворюється на місток, або ж від помаху рушником постає місток. Місток у даному випадку також поєднує "цей" і потойбічний світи, він пролягає над морем, рікою (як варіант - вогняна ріка, а місток веде в Змієве царство), через ліс, з'єднує берег з островом або скляною горою. Переходячи через місток, герой потрапляє у тридев'яте царство, царство Змія, Коштя, Баби-Яги - інакше кажучи, із земного світу переходить у світ потойбічний.

Що ж стосується одягу, його функції в казках вже дещо розмиті, зокрема, функції сорочки. Вона може бути чарівною, зачарованою (як ми це згадували вище). Є сюжет, де рукава від сорочки відіграють ту ж саму роль, що і рушник: "Дівчина одирає рукава од себе, од сорочки, кидає назад, і стала ріка не більша за версту" [15]. Частіше ж одяг, зокрема сорочка, виступає як свого роду знак приналежності до певної соціальної верстви ("пишні шати", "дрантя") або ж, коли мова йде про дівчину - її вміння працювати (гарна, біла, вишита сорочка) чи ставлення до неї батьків (мотив сюжету дуже поширений в соціально-побутових казках).

Так, дещо розмиті, зведені в більшості варіантів суто до соціально-побутових ролей, функції одягу в казках можуть свідчити про те, що одяг, як явище більш давнє щодо інших вишитих предметів, які згадуються в

казках, у міфологічному, сакральному плані вже почав втрачати свою колишню значимість. Він із надзвичайно важливого в житті людини перетворився на звичне, буденне вбрання, через що на перший план вийшли його побутові функції, а вишивка почала відігравати декоративно-майнову чи суспільно-соціальну знаковість.

Дещо інакше виглядає справа в сюжетах казок із вмінням вишивати і з вишиванням як процесом. Навіть їх побіжний розгляд "виявляє різні стадії еволюції мотиву вишивання (мистецтва), на яких набула стійкості мобільна матерія казки" [16]. Коли ми звернемося до тих казкових сюжетів, де так чи інакше присутнє вишивання, то побачимо, що можна виділити кілька рівнів давності цього мотиву. Можливо, найсучаснішим є мотив вишивання як звичайного дівочого рукоділля - він констатується як притаманний будь-якій дівчині, незалежно від того, чи вона селянка, чи царівна. В такому випадку констатується лише сам факт того, що дівчина вишиває - нарівні з іншими домашніми роботами. Це свідчить про те, що більш давнім є мотив виконання вишивки "на замовлення", як своєрідний акт ініціації - випробовування потенційних дружин на вміння господарювати, зокрема - володіти мистецтвами, близькими до сакральних (ткацтвом та вишиванням). Прикладом цього є всім відома казка "Царівна-жаба". В російському варіанті серед іспитів, які мусили складати царські невістки, було виготовлення сорочок, в українському - виготовлення рушників [17]. Іще давнішими, можливо, є сюжети, де мотив вишивання прямо (чи опосередковано) виступає чудесним, незвичайним, чарівним даром, яким дівчину від народження наділяє надприродна сила (Сонце, Смерть, чарівниця). В одному випадку вміння вишивати надзвичайно гарні та неповторні візерунки вирізняє рукодільницю серед інших, і в результаті дівчина щасливо виходить заміж (за сина боярина, багатія, царського сина); в іншому - завдяки вмінню гарно вишивати дівчині вдається повернути вкрадене в неї (різні частини тіла або душу). Чарівних властивостей можуть набути й вишиті речі. Таким чином, ми зустрічаємо вже не вишивання як прикрашання, а вишивання як певне дійство, що призводить до конкретного результату - чи то зміни долі, чи то чародійства. Коли звернути увагу на обставини,

пов'язані з вишиванням та, власне, вишивкою, у сюжетах, виділених нами як більш давніх, то побачимо, що і тут мають місце певні елементи різних обрядів, зокрема - перехідних. Це окремі мотиви ініціації, елементи шлюбних мотивів (ініціація та шлюб є перехідними обрядами). Ми бачимо, що, з одного боку, в казках вміння вишивати сприймається як звичайна вроджена здібність дівчини. Однак функція вишивання в її долі і у сюжеті казки показує, що вміння гарно вишивати в історичному контексті не є звичайною людською здібністю, як і сама вишивка. Тобто, в казковому тексті, де мотив вишивання подається в суто естетичному плані, є ряд прикмет, які показують, що "мистецтво (тут явлене вишивкою) крім естетичної функції (усвідомленої значно пізніше) наділене ще кількома функціями, більш ранніми, ніж усвідомлена естетична, які разом з нею в подальшому утворили змістовну основу цього мистецтва, як мистецтва фольклорного" [18].

Те, що вишивання було явищем сакральним зафіксовано і в обрядових піснях - календарного циклу та побутових, а також у відгомні вірувань про те, кому, яким орнаментом і коли вишивати одяг. Ставлення до повсякденного одягу та до його вироблення - починаючи від підготовчих етапів (прядіння ниток, ткання, вибілювання готового полотна) і до вишивання вже готового виробу - свідчить про існування певних обрядових дійств, пов'язаних саме з тим, щоб якомога краще не лише прикрасити сорочку, продемонструвати своє вміння, майстерність, заможність, але й вберегти того, хто цю сорочку носитиме, від можливих зазіхань на його життя та долю з боку "нечистої сили". Так, подекуди ще в наш час зберігається стійка віра в те, що традиція вишивання сорочки в місцях прорізів (біля горловини, внизу, на рукавах) пов'язана з тим, що це запобігання від злого духу, не дозволяє йому проникнути в тіло людини [19].

Календарно-обрядовий фольклор та казки дають нам широку картину ставлення народу до різних ремесел і, зокрема, до жіночих робіт, таких як прядіння, ткацтво, шиття і вишивання. Тут можна простежити певну сакралізацію всіх процесів, що передують виготовленню одягу, а також процесів шиття та вишивання. Можна спостерігати перетворення звичайних робіт на певне дійство, свого роду ритуал, що міг насправді існувати в давні ча-

си, але поступово, зі змінами у світогляді та житті відійшов у розряд архаїки, залишившись лише в обрядових піснях та казках. Вище ми вже наводили приклади про існування різних варіантів побутування сорочки та ставлення до її вишивання в народній традиції і припущення щодо існування окремого обрядового одягу, що в більшості випадків надалі перетворився на звичайний святковий одяг. Відповідно могли існувати і обряди, що виконувались як в процесі підготовчих робіт (ткання, прядіння, обробка полотна), так і в процесі виготовлення одягу, причому, цілком можливо, що певними обрядами могло супроводжуватись виготовлення не лише ритуального одягу, але й повсякденного. В наш час це можна віднести до розряду умовних вірогідностей, оскільки відновити такий обряд, бодай частково, практично неможливо: вишивка на даному етапі перетворилась на явище майже цілком мистецьке. Для аналогії можна взяти комплекс вірувань, обрядів, що пов'язані із виготовленням ниток - прядінням та виготовленням тканини, оскільки все це передуює завершальному процесу у виготовленні одягу - вишиванню.

Наприклад, в українських веснянках розповідається про весняні жіночі роботи ("коробочка з веретенцями"), і навіть різні способи вишивання:

*"...Що перша намітка - вишивана шовком,
А друга намітка - поснована шовком,
А третя намітка - понизана шовком"* [20].

В одній із жнивварських пісень описується весь процес виготовлення сорочки, причому форма пісні у вигляді запитань-відповідей наводить на думку про відгомін якогось давнього обряду:

*"Матінка каже: - Це мій син їде!
- По чім ти его ба и розпізнала?
- Розпізнала - м'го по сорочечці.
На ним сорочка, як день біленька,
Як день біленька, як лист тоненька.
- Де ж вна ой шита? - В сонці, в віконці.
- Де ж вна золеня? - В золотій зільниці.
- Де ж вна ба й прана? - Края Дуная.
- Де ж вна кручена? - В коня стремені.
- Де ж вна сушена? - В тура на розі.
- Де ж вна тачана? - В Львові на столі.
- Де ж вна вбирана? - В царськiм обозі."*

[21].

Крім певних регламентацій порядку виконання робіт, заборон на роботу в ті чи інші

дні, могли існувати і інші правила, за якими виконувалась робота: все залежало від того, з якою метою і кому вишивали сорочку. Наприклад, на півдні України, в м. Бердянську студенткою НаУКМА Наталкою Приходько було записано таке: "Орнамент треба вишивати на сорочку або білизну з любов'ю, особливо для дитини" (записано від Телиці Тамари Володимирівни) [22]. У Гарафини Маковій зустрічаємо таку народну співанку:

- Гей, вишию сорочку, файно загачкую,
Та най моє гачковання відверне другую [23].

Тут мотиви вишивання перегукуються з любовною магією. Традицію вкривати вишивкою весь рукав жіночої сорочки вважають далеким відгомном давньої поваги до руки як "знаряддя праці". Оточуючи руку символами, людина прагнула збільшити її силу та спритність, забезпечити успіх у різних діях. За подібними залишками давніх вірувань можна прослідкувати не лише те, як ставились до вишивки, але й яке вона мала значення для людей і яку роль відігравала в традиційній культурі українців. Це був досить важливий момент у тому культурному шарі, що поєднує явища і духовної, і матеріальної культур. Фактично, вишивка на одязі, за народними віруваннями та обрядовим фольклором, поєднувала в собі багато функцій, які умовно можна поділити на соціально-знакові (визначення статі, віку, сімейного та соціального стану) та магичні (апотропеїчні - оберегові, любовна магія, родючість тощо). Причому важливу роль відігравала не лише вишивка, але й сам процес її виконання, який теж асоціювався із свого роду магичним дійством, від успішного виконання якого могла залежати подальша доля людини, що носитиме вишитий одяг.

Свого часу, напевно, весь цей процес регламентувався набагато чіткіше. Певна частина вірувань, пов'язаних із виконанням жіночою домашніх робіт, в тому числі і з вишиванням, міцно пов'язана із християнською традицією заборони працювати у неділю та в свята. З дохристиянською традицією пов'язують заборону на будь-які жіночі роботи в п'ятницю, хоча вона і набула поступово християнського забарвлення. Цієї традиції дотримувались дуже ретельно, літні люди згадують про неї і тепер: "Вишивати не можна було в п'ятницю" (записано від Городньої Олени Михайлівни) [24]. "За християнською традицією

не можна вишивати у неділю (бо в цей день воскресіння Христа), у дні церковних свят, а ще раніше (сьогодні ця традиція вже забувається) заборонялося вишивати у п'ятницю, бо цей день вважали днем Св.Параскеви-П'ятниці - покровительниці і заступниці жінок... Існувала така прикмета, що найкраще починати вишивати щось у понеділок, на початку тижня. Ніколи не починали вишивку в суботу" [25]. Можливо, що з Параскевою-П'ятницею було пов'язане табу, яке походило від культу дуже давнього жіночого божества, яке "відало" жіночими роботами, в тому числі і вишиванням.

Про заборону працювати в п'ятницю зустрічаємо згадку і в календарних піснях:

"Свята П'ятниця дари давала,
Бо господиня мудра була,
Що у п'ятницю купіль не пряла..." [26]

Коли ми звернемося до обрядового фольклору, то побачимо, що і в піснях календарного циклу, і в побутових піснях дуже часто переплітаються мотиви вишивання, вишивки (вишитих речей) та певні світоглядні мотиви. Зокрема, це мотив світового дерева в російській в'юнничній пісні, який співіснує з жіночими ремеслами молодої невістки:

...Виростало деревце кипаристо-високе,
Кипаристо-високе, воно листям широке,
Воно листям широке, золотроверхе...
Як у тому деревці три угіддя славні є,
В окоренку деревця - нове ліжко тисове,
Нове ліжко тисове, перинька пухова,
Перинька пухова, подушечка парчева.
На першій перині пуховій, на подушечці парчевій,

На подушечці парчевій спить юнець-молодець,

Спить юнець-молодець із юницею своєю,
Із юницею своєю, з господинею.

- Ти вже йди-буди молоду жону,
Молоду жону, славному господиню!

- Одвикай, одвикай од своєї сторони,
Од своєї сторони, свого батенька,
Од свого батенька, своєї матінки!

- Я до свекора звикала, сороченьки дошивала,

До свекрушеньки звикала, та красенця дотикала,

Я до дівірів звикала, води на руки давала,
Я і до зовиць звикала, русі коси заплітала,
Я і ткала, я і пряла, і шовками шила,
І шовками шила, по золоту ходила [27],

або ж мотив обігравання світового дерева в російській весільній пісні (береза з булатним корінням, позолоченою корою, срібним пруттям, камчатим листям, на березі - високий терем, в теремі - красна дівчиця, вишиває хустину золотом і сріблом) [28]. Часто в обрядових піснях вишивка означає красу, багатство (дівчина вишиває шовком, золотом, дорогоцінним камінням), або ж як приготування нареченою посагу собі чи сорочки своєму милому. Зокрема, у веснянках разом із мотивами змієборства зустрічаються і такі, що перегукуються з весільною тематикою:

*"Шовком та біллю да вишиває,
Своєму милому пересилає:
Надівай її щонеділеньки,
Споминай ти мене щогодиньки.
Шовком я шила, біллю рубила,
Жаль мені козака, що я полюбила"* [29].

Тема зв'язку вишивки та певних моментів мандрівки в потойбічне (зв'язку з потойбічним) бачимо у двох українських обрядових піснях:

*"Ой на Дунаю, на бережечку,
Стояла золота корабійка,
В тій корабійці красная панна
Шила брату вишивала кошульку.
На ковнірці - зоря й місяць,
На пазушках - райски пташки,
На рукавцях - сивці -- голубці,
А на придолі - тури й олені..."* [30].

*"Не угинайся букувий мосте,
Через тебе йдуть тури і олені,
На тих оленях високий терем,
А в тим теремі красна панна,
Шила-вишивала отцу кошулю,
Коло ковнірця - яснії зорки,
На пазушках - ясний місяць,
А у полах - сиві голуби..."* [31].

В обох фрагментах простежується зв'язок вишивання з потойбічним світом, можна

навіть припустити певну присутність мотиву переходу (в першій пісні на перехід вказують вода і корабель; в другій перехід вже прослідковується чітко - це міст, через який ідуть тури та олені). Ми бачимо, що в даному випадку вишивка ототожнюється із зв'язком "цього" і "того" світу. Можна припустити, що процес вишивання в подібних мотивах подається як явище сакральне, а сама вишивка виступає як така, що походить не з світу людей. На це може вказувати другий фрагмент, де дівчина вишиває, переїздить через міст на сакральні-хтонічних тваринах. Цей уривок нагадує процес дарування людям мистецтва вишивки потойбічними силами. Характерними є і змальовані орнаменти вишивок: це зорі, місяць, голуби і "тури й олені" - всі ці орнаменти навіть тепер вважаються носіями певної інформації, а подекуди і оберегами; відповідно, у більш віддалені часи такі мотиви орнаменту могли мати також і сакральний характер.

Якщо припущення "вишивка, спів, музика тощо - своєрідний вираз діалогу людини з природою, який в давні часи набував вигляду обрядів" [32] є вірним, то можна припустити також те, що обряди, пов'язані саме з вишивкою, могли зафіксуватися в українському та східнослов'янському фольклорі. Звісно, та інформація про вишивку та пов'язані з нею уявлення, яку ми можемо виділити з фольклорних джерел, може бути використана лише із застереженням її умовності, оскільки за тривалий період свого існування обрядовий та календарний фольклор і казки дуже сильно видозмінили ті явища, які свого часу послужили їх першоосною. Однак це дає нам змогу подивитися на вишивку не тільки як на мистецьке, декоративно-утилітарне явище, а й як на таке, що тісно пов'язане зі світом сакрального.

1. *Вовк Хв.* Студії з української етнографії та антропології. - К.: Мистецтво, 1995. - С.193.

2. *Зеленіш Д.К.* Восточнославянская этнография. - М.: Наука, 1991. - С.321.

3. *Українські чари.* - К.: Либідь, 1992. - С.Ю, 90-91.

4. *Маслова Г.С.* Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX в. - М.: Наука, 1984. - С.33.

5. *Українська минушина.* - К.: Либідь, 1993. - С.179.

6. *Енциклопедія українознавства (загальна частина).* - К., 1994. - Т. 1. - С.294.

7. *Рыбаков Б.А.* Язычество древней Руси. - М.: Наука, 1988.

8. *Звіт про етнографічну практику студентки III курсу ФГН НАУКМА Колотило Галини.* - К., 1996.

9. *Маслова Г.С.* Вказ. праця. - С.120.

10. Там само. - С.121.

11. *Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі.* - К.: Дніпро, 1988. - С.45.

12. *Найден О.* Мотиви походження та функції мистецтва в українському фольклорі // Мистецтво та етнос / Культурологічний аспект, - К., 1991. - С.38.
13. Казки народів СРСР. - К.: Веселка, 1987. - С.180.
14. Енциклопедія українознавства (загальна частина). - К., 1994. -Т.1. -С.295.
15. Українські народні казки. - К.: Веселка, 1992. - С.254.
16. *Найден О.* Вказ. праця. - С.39.
17. Українські народні казки. - С.309-310.
18. *Найден О.* Вказ. праця. - С.55.
19. Звіт про етнографічну практику студентки III курсу ФГН НАУКМА *Колотило Галини.* - К., 1996.
20. Золотослов. - С119.
21. Там само. - С.164.
22. Звіт про етнографічну практику студентки III курсу ФГН НАУКМА *Приходько Наталі.* - К., 1996.
23. *Гарафина Маковій.* Затоптаний цвіт // Неопалима купина. - К., 1993. - С.103.
24. Звіт про етнографічну практику студентки III курсу ФГН НАУКМА *Городньої Тетяни.* - К., 1996.
25. Звіт про етнографічну практику студентки III курсу ФГН НАУКМА *Колотило Галини.* - К., 1996.
26. Золотослов. - С.76.
27. Там само. - С.84.
28. Там само. - С.206.
29. *Соколова В.К.* Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белоруссов. - М.: Наука, 1979. - С.80.
30. Золотослов. - С.172.
31. Там само. - С.172-173.
32. Там само. - С.172.

Nikishenko J.I.

EMBROIDERY ON THE CLOTHES AND ITS FUNCTIONS IN THE MYTHOLOGICAL LEVEL OF TRADITIONAL CULTURE

This article is devoted to the functions of the embroidery in the traditional Ukrainian culture, especially in its mythological level.